

Новий погляд на пам'яткознавство як науку

Л. А. Гриффен. Теоретические основания памятниковедения / Л. А. Гриффен ; науч. ред. Титова Е. Н. ; Центр памятниковедения НАН Украины и УООПИК — К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПИК, 2012. — 84 [2] с.

Розвиток пам'яткоохоронної діяльності і подальше зростання її суспільного, науково-культурного значення передбачає розроблення та застосування відповідних теоретичних засад, і це є передумовою виникнення такої наукової дисципліни, як пам'яткознавство. На відміну від теорії музеології (музеєзнавства), зокрема дослідження її структурних елементів, яка в Україні все активніше набуває свого розвитку з 90-х рр. XX ст. [1; 6; 7; 10; 12; 16; 17; 19; 20], значно менше праць, що стосуються теорії пам'яткознавства [4; 8; 14; 15].

Важливим етапом у розвитку теорії цієї науки стала книга доктора технічних наук, професора, провідного наукового співробітника Центру пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Л. Гриффена, яка є органічним продовженням його студій з пам'яткознавства, зокрема першого розділу колективної монографії "Основи пам'яткознавства" (Київ, 2012) [2].

Невелика за обсягом книга складається з 12 тематичних нарисів, що дають уявлення читачам про бачення вченим місця пам'яткознавства у системі наук. Як і в колективній монографії, дослідник під пам'яткознавством розуміє "наукову дисципліну, що своїм об'єктом має історико-культурну спадщину, а предметом — суспільне функціонування пам'яток історії та культури. При цьому основною суспільною функцією об'єктів культурної спадщини (пам'яток історії та культури) є сприяння соціалізації індивіда, зокрема визначенню ним своїх соціально-історичних координат у багатомірному просторі суспільного життя, встановленню зв'язків з "корінням" шляхом його "занурення" у минуле, шляхом впливу ціннісної інформації, яку несе автентичний артефакт" (с. 74). У цьому контексті науковець розглядає річ як категорію пам'яткознавства (с. 8—9, 32).

У виданні докладно проаналізовано критерії та принципи класифікації пам'яток, запропоновано класифікацію артефактів — потенційних пам'яток історії та культури, а саме технічних пристроїв та знаків (с. 15, 74—81). При цьому вчений зазначає, що пам'ятки історії та культури — відмінні поняття. Власне, необхідно їх розрізняти, хоча це не завжди можна здійснити під час наукового дослідження. Виокремлювати неоднаковість цих пам'яток потрібно залежно від того контексту, в якому дослідник їх розглядає (с. 40—53), а класифікувати можна за функціональними особливостями.

Значну увагу Л. Гриффен приділив специфіці пам'яток техніки (с. 53—59). У цьому зв'язку становить інтерес систематизація нерухомих об'єктів історико-культурної спадщини України, запропонована геодезистом і картографом І. Підлісецькою. Дослідниця виділяє п'ять видів пам'яток: археологічні; історичні; архітектури та містобудування; монументального мистецтва; науки і техніки. У свою чергу, пам'ятки далі класифікуються за різними ознаками. Запропонована структурно-географічна модель методів дослідження об'єкта картографування [13].

У своїй книзі Л. Гриффен також докладно аналізує специфіку джерелознавства як наукової дисципліни та його відмінність від пам'яткознавства. Потрібно розрізняти власне "історичне джерело" і "пам'ятку історії та культури". Все

це дало можливість автору показати відмінність завдань цих наук (с. 10—21).

При розгляді наукового статусу пам'яткознавства Л. Гриффен відзначає, що теоретичні дослідження у галузі вивчення цієї науки були закладені російським вченим П. Боярським і знайшли своє продовження у роботах інших фахівців, які концептуально не відрізняються від його поглядів (с. 17). З цим важко погодитись. Так, у 80-х рр. XX ст., коли з'явилися роботи П. Боярського, теорію пам'яткознавства також стала розглядати філософ І. Кучмаєва. Незважаючи на деяку заідеологізованість, багато положень її праць не втратили своєї актуальності й сьогодні. Дослідниця аналізує проблеми спадкоємності культури, дає дефініцію понять "культурна спадщина", "предмет антикваріату", "стиль спадкоємності культури"; розглядає функції культурної спадщини, особливу увагу при цьому звертаючи на ціннісно-орієнтаційну та компенсаторно-рекламаційну функції. Докладно І. Кучмаєва вивчала механізми спадкоємності культури, соціальні форми і конкретний зміст культурних цінностей, роль культурних інститутів суспільства в їхньому освоєнні [9].

Значний внесок у розвиток теорії пам'яткознавства у контексті музеєфікації історико-культурної спадщини зробили російські музеєзнавці Е. Шулепова, М. Каулен, археолог та музеєзнавець І. Мінеєва, а також білоруська дослідниця Т. Джумантаєва [3; 5; 23].

Аналізуючи погляди зарубіжних вчених, Л. Гриффен відзначає, що хорватський дослідник Т. Шола виділяє пам'яткознавство як науку (с. 81). Проте у його працях не зустрічається цей термін. Музеєм можна називати будь-яку інституцію, яка займається предметами (або інформацією), їхнім зберіганням, вивченням та оцінкою з точки зору минулого і сьогодення. Під "музеографією" вчений розуміє наукову дисципліну, яка не є тотожною "музеології", що має займатися вивченням форм і методів діяльності музеїв. Т. Шола вважає, що більшість досліджень у галузі музеєзнавства носять музеографічний характер і аж ніяк не стосуються власне теорії музеєзнавства як наукової дисципліни. На думку вченого, предметом вивчення цієї дисципліни є музей як феномен спадщини людства. Дослідник у 80-х рр. XX ст. увів поняття "вивчення спадщини" (англ. "heritology") та "мнемологія" (англ. "mnemologie" — "збереження пам'яті"). Майбутнє за музеями, які комплексно вивчатимуть спадщини загалом, а не окремі прояви культури людини, що зафіксована у речах — пам'ятках — музейних предметах. Фактично у майбутньому музеєзнавство (англ. "museology"), або мнемологія, може стати інформаційно-управлінською наукою, яка досліджуватиме проблеми спадщини на основі вивчення діяльності бібліотек, музеїв, виставкових центрів, реставраційних служб, інституцій, які займаються охороною пам'яток, архівів, сінематек, інших організацій і засобів інформації, причетних до збереження спадщини. Музеї створюються тоді, коли з'являється необхідність перешкодити зникненню одних цінностей, зберегти інші чи відобразити прагнення певної групи або частини суспільства. Слово "музей" у сучасному суспільстві залишається терміном, який позначає прийоми та методи колекціонування, вивчення, зберігання і передавання автентичних цінностей і людського досвіду. Музей, за Т. Шоолом, у своїй роботі використовує розмаїття чуттєвих, емоційних та інтелектуальних каналів, що дає йому змогу стати однією з форм популяризації наукового і художнього досвіду [21; 22; 24].

Книга Л. Гріффена не вичерпує усього розмаїття проблем пам'яткознавства. Наприклад, автор не аналізує особливості пам'яток природи. Тому наступним етапом має стати підготовка академічної монографії з теорії природничо-наукового (природничо-історичного) пам'яткознавства. Певні напрацювання серед вітчизняних дослідників у цьому питанні вже є [18].

Розглянуте видання Л. Гріффена є, безперечно, значною подією у вітчизняному пам'яткознавстві й подальшим кроком у розробленні категоріального апарату цієї науки. Книга може бути з успіхом використана не тільки в навчальному процесі, у ході якого готують відповідних фахівців, а й аспірантами з цього фаху. Оригінальне дослідження Л. Гріффена дає поштовх до наукових дискусій серед фахівців різних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. *Гаврилюк С.* Поняття "музейна пам'ятка": зародження та еволюція / Світлана Гаврилюк // Волинський музейний вісник. — 2011. — Вип. 3. — С. 6—9.
2. *Гріффен Л. О.* Предмет і метод пам'яткознавства / Гріффен Л. О. ; під заг. ред. Гріффена Л. О., Титової О. М. — К., 2012. — С. 9—43.
3. *Джумантаева Т. А.* Музеефикація культурної прастори Полацка: традиції і інновації : аўтарэф. д.с. ... канд. культуралогіі / Джумантаева Тамара Аляксандраўна ; Установа адукацыі "Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў". — Мінск, 2011. — 24 с.
4. *Заремба С. З.* Пам'яткознавство як наукова дисципліна / С. З. Заремба // Праці Центру пам'яткознавства. — 2002. — Вип. 4. — С. 3—16.
5. *Каулен М. Е.* Музеи-храмы и музеи-монастыри России : каталог-справочник / М. Е. Каулен. — М. : Рипол классик, 2005. — 766, [1] с., [4] л. цв. ил.
6. *Климишин О. С.* Природничая музейная терминология : словниково-довідник / О. С. Климишин. — Львів : Держ. природознав. музей НАН України, 2003. — 242 с.
7. *Климишин О. С.* Сучасні проблеми природничої музеології / О. С. Климишин // Наукові записки Державного природознавчого музею. — 2010. — Вип. 26. — С. 3—14.
8. *Кот С.* Теоретичні проблеми пам'яткознавства / С. Кот // Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика / відп. ред. В. О. Горбик. — К., 2007. — С. 7—64.
9. *Кучмаева И. К.* Культурное наследие: современные проблемы / И. К. Кучмаева. — М. : Наука, 1987. — 176 с.
10. *Маньковська Р.* Музеологія як наукова галузь: сучасний дискурс та проблема теоретичного інтегрування / Р. Маньковська // Краєзнавство. — 2009. — № 3/4. — С. 136—144.
11. *Минеева И. М.* Сохранение, использование и государственная охрана археологического наследия Южного Урала во второй половине XIX — начале XXI вв. : автореф. дис. ... д-ра ист. наук / Минеева Ияна Маратовна ; Ин-т истории им. Ш. Марджани Акад. наук Республики Татарстан. — Казань, 2011. — 51 с.
12. *Омельченко Ю. А.* Духовність в контексті музейництва: історія, теорія та практика / Ю. А. Омельченко // Уряд України, Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Духовність як основа консолідації суспільства. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників : міжвід. наук. зб. — К., 1999. — Т. 15. — С. 422—436.
13. *Підлісецька І. О.* Картографічне моделювання історико-культурної спадщини України : автореф. ... канд. геогр. наук / Підлісецька Ірина Олександрівна ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2012. — 20 с.
14. *Руденко С. Б.* Терміносистема пам'яткознавства: уточнення дефініцій / С. Б. Руденко // Праці Центру пам'яткознавства. — 2006. — Вип. 9. — С. 213—225.
15. *Руденко С. Б.* Про фундаментальні засади пам'яткознавства / С. Б. Руденко // Праці Центру пам'яткознавства. — 2008. — Вип. 14. — С. 18—40.
16. *Руденко С. Б.* Музейна пам'ятка: соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей : монографія / С. Б. Руденко. — К. : НАКККіМ, 2012. — 120 с.
17. *Сошнікова О. М.* Соціокультурний контекст музейної комунікації : автореф. ... дис. канд. філос. наук / Сошнікова Ольга Миколаївна ; Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. — Х., 2012. — 19 с.
18. *Стецюк В.* Природна та етнокультурна спадщина України: новітні дослідження / В. Стецюк, В. Пазинич, Т. Ткаченко. — К. : Вища шк., 2012. — 342, 32 с. : іл.
19. *Чернобай Ю. М.* Природничая музеологія і екологічна педагогіка / Ю. М. Чернобай // Подільський природничий вісник. — 2011. — Вип. 2. — С. 3—19.
20. *Шидловський І. В.* Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України / І. В. Шидловський. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. — 112 с. — (Серія "Біологічні Студії").
21. *Шола Т.* Предмет и особенности музеологии / Т. Шола // Museum. — 1987. — № 153. — С. 49—53.
22. *Шола Т.* Мосты: музей эпохи глобализации / Т. Шола // Museum. — 2001. — № 3. — С. 57—60.
23. *Шулепова Э. А.* Музеефикация памятников как механизм использования культурного наследия в регионе : автореф. ... дис. д-ра культурологии / Шулепова Элеонора Александровна ; Рос. ин-т культурологии М-ва культуры РФ и РАН. — М., 1998. — 40 с.
24. *Sola T.* Essays on museums and their theory: towards a cybernetic museum / T. Sola. — Helsinki : Museums association, 1997. — 294 p.

Дмитро Кенін,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
вчений секретар Відділу культурної спадщини Центру
пам'яткознавства НАН України і Українського
товариства охорони пам'яток історії та культури

Надійшла в редакцію 6 березня 2013 року